

Inhoud

1.	Van de redactie.....	2
2.	Dankwoord.....	3
3.	Gildelandjuweel 1951	4
4.	De klepperman	8
5.	Reacties	12
6.	Tussen gerei en gerief	13
7.	Het beeld van de Schilder.....	14
8.	Wereldlijk Oirschot.....	16
9.	Kerkelijk Oirschot.....	17
10.	Eigen aardigheidjes	18

1. Van de redactie

Het eerste nummer van de vierde jaargang zit weer boordevol.

We krijgen steeds meer reacties van leden.

De volgende keer willen we een themanummer maken over "Oirschot op Bedevaart".

Hebt u ervaringen, herinneringen ?

Zet ze op papier of laat ze ons even weten.

We ontvangen kopij graag vóór 1 mei.

2. Dankwoord

De Heerlijkheid Oirschot, een genot om er bij te zijn.

Bij het afscheid als bestuurslid en voorzitter een kort woord van dank. In 1980 kwam ik als opvolger van Mr. P. v. Kollenburg in het bestuur.

Ik werd als voorzitter opvolger van de heer Boers.

Tijdens de laatste jaarvergadering kwam hiéaraan een einde na een periode van 17 jaar.

Terugblikkend een fijne tijd.

Dankzij de mede-inzet, van liet voltallige bestuur was het een succesvolle periode.

Bij het afscheid werden mij woorden van lof toegezwaaid, die voor elk lid van toepassing zijn.

Alle leden bedankt voor jullie prachtige attentie.

Moge de heemkundekring, op weg naar haar 50 jarig bestaan, nog vele vruchtbare jaren gegund zijn.

Nic. van Cuyck

3. Gildelandjuweel 1951

In dit tijdschrift hoort zonder twijfel thuis een verslag van het legendarische Landjuweel 1951, dat gehouden werd ter gelegenheid van het 425-jarig bestaan van Gilde Sint Sebastiaan te Oirschot.

In het gildearchief ligt een uitvoerige beschrijving van dit festijn van de hand van de toenmalige Hopman (Hoofdman) Jan Peeters, maar ik dacht op mijn manier een kijk op dat Landjuweel te moeten geven. Ik wil voornamelijk wat aardige, aparte feitelijkheden lichten uit de overvloedige gegevens.

Laat ik beginnen met het secretariaat van het Landjuweel 1951, dat gehouden werd op 12 Augustus 1951: dat was op A 453, Oirschot. Dat klopt, want dat was mijn adres toen ik nog jonggezel was. Op mijn oorlogs-persoonsbewijs, dat ik nog bezit, staat mijn adres ook zo vermeld. Er was veel vooraf gegaan aan het feest, o.a. de vraag wie het Landjuweel in Oirschot zou organiseren: Gilde Sint Sebastiaan ófwel de drie toen bestaande Oirschotse gilden tesamen? Daarover is nogal vergaderd en zelfs de Kring kwam eraan te pas. Ik weet nog wel, dat de verhouding met de kringvoorzitter, de heer. Piet Schilders uit Moergestel, lange tijd verstoord geweest is. Uiteindelijk trok Sint Sebastiaan, praktisch gesproken, aan het langste eind. De voorbereidingen waren natuurlijk diepgaand. Een voorbespreking met de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden vond in Boxtel plaats. Dat was namelijk gemakkelijk gelegen; het bezit van een personenauto was in die tijd nog een uitzondering!

Om de gemoederen warm te maken werd in ons Gildehuis Princée (adres A. 88/89, Oirschot) al op 12 Maart 1951 een voordracht gehouden over het gildewezen door niemand minder dan Jan van de Mortel, staande Deken van het Sint Catharine-Gilde te Vught. Een zwaargewicht op dit punt.

Om aan een startkapitaal te komen werd een groots opgezet hazen-en konijnenconcours, annex loterij, gehouden rond Allerheiligen 1950. Ik herinner me nog goed, dat dit concours verre uitblonk boven de concoursen, welke normaliter elders gehouden werden. Ons gildehuis was omgetoverd in verschillende vakken, waarin attracties opgesteld stonden. Ik noem u: Barak-Geluk, Luchtbuks-Kunst, Mieke in de Hennenkooi en de Wandelende Jood. Daarbij kwam nog schieten en kaarten en natuurlijk de loterij. Dat alles bracht op f 772,35 netto, een geweldig bedrag voor die tijd. Opmerkelijk is dat er 1449 loten á 50 cent verkocht werden en nog opmerkelijker is dat de eerste prijs was - je raadt het nooit - een geitenbok met bokkenwagen en tuig. Het winnende nummer was 0256 en een Tilburger was de gelukkige (als je 't tenminste zo noemen kunt!). Met het verkopen van de loten hebben we veel plezier gehad, vooral in de Beerzen. We hadden de bok op een platte wagen gezet en daarmee reden we heel Beers af. Alle cafés aangedaan en maar lotjes aan de vrouw en man gebracht. Het liep gesmeerd en niet alleen met de verkoop!

Geld was er dus, en toen nog bekendheid zien te krijgen. Voor dit laatste werd - behalve het ophangen van affiches - een persconferentie gehouden. Tot in alle uithoeken van Nederland en Vlaanderen werd het feest bekend. Een landjuweel was toen iets geweldigs; er waren 106 gilden in de optocht bleek naderhand; voor die tijd iets uitzonderlijks.

Natuurlijk werd er een Ere-Comité opgezet. Velen, Oirschottenaren en Oud-Oirschottenaren, werden aangeschreven en typisch vind ik dat op de uitnodiging om zitting te nemen, op indirecte manier - dus niet schooienderwijs - een aanslag gepleegd werd op de portemonnaie. Er stond namelijk in kleine lettertjes: "Gelieve het zittingnemen in het Ere-Comité vooral niet afhankelijk te stellen van het schenken van een schild". Erg slim bedacht zo'n zin; het zal wel van Jan Peeters afkomstig zijn.

Van de Gemeente Oirschot kregen we in totaal f 350,- subsidie plus ontheffing van vermakelijkheidsbelasting. De toekenning was getekend door J.J.C. Mercx, loco-burgemeester. Bij het indienen van de aanvraag moesten we ons bezit aangeven. Mij trof daarbij, dat de guld bezat: 1 aandeel van f 500.- en 1 aandeel van f 100.-, beiden 3% Nederland; in bewaring bij de Rotterdamsche Bank N.V. te Tilburg. Mij viel op, dat ook een bijdrage gevraagd werd aan "Sociëteit De Zwaan" en "Sociëteit Dubbel Blank". Deze laatste bestaat nu (november 1996) nog steeds heb ik me laten vertellen en is thuis in "De Zwaan". Er werden 193 schenkingen, waaronder 87 zilveren schilden, ter waarde van 1'2459,50 verricht en enige kenmerkende namen wil ik, in willekeurige volgorde, noemen: Baron Bentinck, De Bioscoop, Miet Timmer, Tret van Haaren, J.H.L.J. Sweerts de Landas, J. van Haaren (Mol), Alcoholfabriek Schiedam, Baron van Voorst tot Voorst, Roefs & Co., De Bazar, H. Vernooij (Sperwer), J.v.Zeeland (Spar), Rouppe v.d. Voort, Den Bosch, Mgr.v.Overbeek, Mina Potters en de Verenigde Bakkers van Oirschot.

H.M. de Koningin en Z.K.H. Prins Bernhard schonken zilveren medailles. Netjes kregen we die - na beleefd verzoek - door het Secretariaat van H.M. de Koningin te Soestdijk, resp. De Tweede Particulier Secretaris van Z.K.H. de Prins der Nederlanden (Paleis Soestdijk) toegezonden.

Vreemd komt mij voor - het staat mij namelijk niet meer bij - dat er een brief van 28 juni 1951 in het dossier zit, waarin H.v.Zelst bedankt wegens principiële redenen als lid Commissie Voorbereiding Landjuweel. Was het toch niet allemaal koek en ei ?

Loek van de Wal was in die tijd onder de wapenen en namens de Cie. Voorbereiding Landjuweel heb ik Dpl.Soldaat v.d. Wal, A.F.G. (legernummer 260621120) een brief geschreven (aan Batterij I, Kamer 52, v.Heutsz-Kazerne Kampen) waarin ik een beroep op hem gedaan heb als standaardrijder op te treden en tevens werd hij uitgenodigd aan te zitten bij de lunch met Zijne Hoogheid Prins de Merode, Markies van Westerloo, Prins van Rubempré en Grimberghe en Zijne Gemalin Hare Hoogheid Prinses de Merode uit België. Met die brief kon hij naar zijn superieuren en als ik het me goed herinner is het gelukt hem "vrij te krijgen". Dat van standaardrijder en het noemen van de namen van de Hoogheden was maar om indruk te maken! Loek heeft mijns inziens nog nooit op een paard gezeten en zijn benen onder de tafel van de Prins en Prinses steken, was er ook niet bij.

Er werden inschrijfformulieren rondgestuurd en zoals ik er nu tegenaan kijk zagen deze er uit als stembiljetten (men moest namelijk alle wedstrijdelementen, waaraan men deel wenste te nemen, aangeven). Er was een begeleidende brief, waarin o.a. een aardig vers stond, namelijk:

Gildebroeders, om gezellig aan te leggen,

Op naar Oirschots Gildefeest!

Zorgt dat ge later niet hoeft te zeggen,

Wat spijt, we zijn er niet geweest.

Het O.L.Vrouwe Gilde van Aarle-Rixtel deed aan alle onderdelen mee. Gilden uit de Peelstreek schreven, dat zij wél kwamen, maar dat ze geen materiaal meer hadden, gezien de bevrijding, welke "hier" gewoed heeft. Gilde Sint Sebastiaan uit Mierlo zou komen indien ze hun geweer terug hadden. Degene die de papieren hiervoor op zijn naam had staan, was bij de laatste bijeenkomst dronken geworden en de politie had het vuurwapen ingenomen. De politie had beloofd dat de guld het wapen terugkreeg. Zo ja, dan kwam men naar Oirschot waar zoveel 'coloriet en sfeer is'.

Veel vraag is er naar standaardpaarden, o.a. van Leende en Boxmeer. De afstand is te ver (het is nog uit de tijd, dat men geen paarden traillers had!). Via dieren-arts Roelvink werden de kleppers door de Oirschotse Rijvereniging ter beschikking gesteld. De kosten zijn ook nog bekend: f 140.15 (15 cent voor de kwitantiezegel). Een gilde uit Terheijden biedt "manschappen" aan. Men had aldaar n.l. pas een gilde-feest georganiseerd en wist, dat het veel werk met zich meebracht. Dankbaar werd die hulp aanvaard. Het gilde uit Zesgehuchten vraagt de laatste plaats in de optocht; zij hebben een blinde gildebroeder en deze wordt nogal snel gedesorienteerd. Het gilde uit Westerlo (Belgie), onder leiding van de honderd jaar geworden, bekende Sus Schellens, vraagt of men mag dansen en of zij boterhammen moeten meebrengen. Men brengt het St. Sebastiaan-beeld mee en zij verzoe ken hen bekend te maken of er slaapgelegenheid is. Dat men de "traweitel"-dans op het sportpark aan de Bestseweg uitgevoerd heeft, kan ik mij nog goed herinneren. Ook Belgisch is het gilde St. Barbara uit Mol. Oud-Oirschottenaar Toon van Overbeek, die aldaar woonachtig was, had er bij de Overheid van zijn plaatsgenoten sterk op aangedrongen mee te doen in Holland. Toon was de broer van Hein van Overbeek, die de Zwaan in Oirschot toen uitbaatte. De bezoekende gilden werd een "thuis" aangewezen: zij werden ondergebracht in de cafés: Elshof, Megens, Willems, Woudgalm, de Zwaan, Standaard, Marte van de Ven, Joannes, v.d.Boomen en Princée.

Des zaterdags arriveerden reeds de Gildebroeders en Gildezusters van Sint Sebastiaan uit Westerlo, waarmede wij innige banden hadden en hebben. Met de harmonie Arti et Amicitiae voorop werden zij aan de toenmalige haven verwelkomd. De Vlaamse gildebroeders waren in boerenkielen met zijden petten, hunne vrouwen met witte mutsen, ntieke omslagdoeken en wijde rokken, welke hoepelden in de wind.

Naderhand bleek, dat het gilde uit Westerlo de medaille gewonnen had wegens het verst komend gilde.

Tussen haakjes: gildebroeder W. Swaanen van Sint Sebastiaan, Lage Mierde, bleek de oudste gildebroeder te zijn (geboren 14 juli 1862).

Via ingenieur Maurice Naets, de Rentmeester van onze beschermheer, was er gecorrespondeerd en inderdaad de Prins de Merode en Zijne Gemalin zouden komen 'langs de baan Hapert, Vessem, Middelbeers tot de Vaart'.

Ook schreef de Prins een voorwoord in de feestgids. Ir. Naets schreef daarbij "indien iets niet juist met het Nederlands stemt, daar het hier om het Vlaams gaat, mag ik u vragen de nodige wijzigingen aan te brengen". Natuurlijk lieten wij alles in de originele tekst. De Prins en zijn "edele gade" werden des zondags al vroeg welkom geheten aan de Heuvelse brug, namelijk om 9.30 uur. We hadden bij de firma Oosterbosch in Eindhoven een landauer met pluimen gehuurd, waarin het hoge gezelschap plaats nam. Het rijtuig werd getrokken door vier vurige paarden en vergezeld door trompetters en het voltallige feestvierende Sebastiaan Gilde (dat toen uit 40 leden bestond).

ʼsZondagsmorgens was er een Solemnele H. Mis in de Sint Petrus (kosten f.50,--). Overvol was deze plechtige en indrukwekkende dienst. Een waardig begin.

De optocht, ʼsmiddags door de straten van Oirschot, was een uitzonderlijk schoon kijkspel.

Tegenwoordig vinden wij het gewoon, dat zoiets op een gildefeest plaatsvindt, maar in 1951 - na de donkere oorlogsjaren - was het iets geweldigs. Wel dreven er af en toe donkere wolken langs het zwerk en zelfs was er even een plensbui, maar toen waren de gilden al lang op het gildeterrein aan het sportpark gearriveerd, Er stonden nu en dan wat rukwinden, hetgeen onder de vendeliers de kreet deed ontstaan van "Ge kunt nie draaien mee zoenne wind". Alles bijeen mochten wij over het weer niet echt klagen; het merendeel van de activiteiten was droog verlopen (als je tenminste het pilsje her en der niet bijtelt).

De gift van een worst aan de H.Clara (kosten f5,50 uit slagerij Princée) had zijn werk goed gedaan.

Op het feestterrein aan de Bestseweg stond ook een soort kermis. Nu is daar de Boer's Supermarkt. Er waren aanwezig: schietsalon, gebakkraam, luchtschommels, draaimolen, palingtent plus zuurkraam (inschrijfgeld f201,--), ijsco en danstent. Dat alles bracht geld in het laatje.

Enige kosten wil ik vernoemen, niet volledig, slechts de bedragen welke nu iets apart in zich hebben: W.Thielen, Edelsmederij, Molenstraat A 455, leverde schilden voor /1471,15. Een zeer groot bedrag. Daarentegen kostte een flesje Kroonbier inkoop 23 1/2 cent (Brouwerij 04997-363). J.J.C. Mercx-Paijmans leverde o.a. 0,1 kg krammen voor f 0,18 en 0,16 kg gegalvaniseerde draad nr.18 voor f 0,21. De Croon van Heerbeek leverde 800 (prachtige) feestgidsen, 2000 schietkaarten en 2000 deelnemerskaarten. Naast ijzerwerk voor de schutsbomen, geleverd door Willem v.d. Wittenboer, werden voor 1.19,50 plaatjes voor de schutsbomen besteld bij Smid Waijers welke toen in de Nieuwstraat zijn bedrijf had. Piet Preenen (tel. 301) leverde fruit en Kareltje van Erp uit de Lindenlaan kreeg f 5,-- voor 2 uur rijloon. Hotel Princée leverde allerlei drank en eetgerei (1 uitsmijter + 2 koppen koffie f 1,75).

Van Janus Vogels hadden we voor f 80,-- (dat is nogal) een stuk wei bij-gehuurd achter het sportpark tegen de kanaaldijk gelegen. Een geluids-installatie hadden we gehuurd van de firma van Boxtel uit Tilburg.

Er waren honderden foto's gemaakt door een zekere Egelie uit Rotterdam. Deze was een neef van de bekende Toon Smers heb ik horen zeggen. De prijs was f 106,35. Ook is er een groepsfoto genomen en werd er een telegram aan Prins Bernhard verzonden. Verder werd er iets heel bijzonders in 1951 - een film gemaakt. Deze is nog steeds in het bezit van Gilde Sint Sebastiaan in Oirschot.

Vermeldenwaardig is, dat de Hoofdman op dit feest de eerste keer een nieuwe hopmanspiek hanteerde. De kosten bedroegen f.200,--maar het betrof een schenking door mevrouw Marie v.d. Steen-Bax, de vrouw van onze gewezen Hopman. De f 200,-- kwam dus niet ten laste van de exploitatierekening van het Landjuweel. Als ik het goed begrepen heb, hadden wij f 991,80 verdiend aan het grootste feest van direct na de oorlog.Het was een feest ons voorgeslacht waardig en ik dacht dat iedereen tevreden huiswaars keerde; vooral de Belgen waren in hun sas. In broederschap is samengewerkt en wij als Gilde Sint Sebastiaan uit Oirschot waren sterker uit het Landjuweel te voorschijn gekomen. Met trots konden wij erop terugzien.

Een (in)direct gevolg van de festiviteiten was dat het Oirschots Gilde Sancta Barbara, kort daarop heropgericht werd. Daarover kunnen echter onze gildebreeders van dat gilde beter vertellen.

Als nagekomen activiteitèn was er op 12 december 1951 in gildehuis Princée o.a. een filmavond. Voor de gildebreeders en goeie vrienden werd de Landjuweel-film, onder genot van natje en spatje, gedraaid. Reeds op 22 september 1951 was er een feestavond geweest, ook met film, maar vooral met

"paling, paling en paling" zoals de uitnodiging luidde. Verder stond vermeld: "bier, bier en nogmaals bier"!

Beste lezeressen en lezers: nu moet ge niet denken, dat een guld, van drank en eten aan elkaar hangt. Dat hoort erbij, evenals luim, plezier en guitigheid, maar de hoofdzaak is de ware geest van broederschap onder de leden van diverse pluimage. En dat er die geest heerst, dat had het Landjuweel 1951 weer eens bewezen.

Theo van de Loo

4. De klepperman

Tot voor kort was de klepperman voor mij een sprookjesachtige figuur die thuis hoort op een tekening van Anton Pieck of in een Londens verhaal van Charles Dickens. Tegen de achtergrond van de oude koopmanshuizen in Amsterdam of de domtoren van Utrecht kon ik hem ook wig wel plaatsen, tenminste 2 eeuwen terug. Maar dat er in een gewoon Brabants dorp als Oirschot ook enkele eeuwen lang kleppermannen hun nachtelijke rondjes hebben gelopen verbaasde mij ten zeerste.

In de grote steden is het nachtwaken lange tijd de taak geweest van schutterijen, maar in de 17de eeuw gingen veel stadsbesturen er toe over beroepsnachtwakers te benoemen. Een dorp als Oirschot zal wel te klein geweest zijn om een hele schutterij aan het werk te houden, dus zullen wij het wel met één of misschien een paar kleppermannen gedaan hebben. Wanneer in Oirschot de eerste klepperman benoemd is, is mij (nog) niet bekend. Boxtel heeft in 1620 al een nachtwaker, daar klapwaker genoemd. Andere namen zijn nachtroeper, klapwacht of ratelwacht. Klapwaker of klepperman verwijst natuurlijk naar de klep of klap die de man bij zich had, en waarmee hij al kleppend of klappend de aandacht vroeg. Een klep of klap is een plank met daarop een hamer die dank zij een scharnier op en neer bewogen kan worden, eronder een handvat om het instrument vast te houden. Een ratelwacht bediende zich natuurlijk van een ratel.

Bij toeval stuitte ik in de Oirschotse gemeentenotulen over het jaar 1826 op een berichtje over de klepperman en daar beginnen we onze klepperhistorie. Het genoemde bericht bevat een verzoek van het provinciebestuur aan de gemeenteraad om na te gaan of er in 1825 nachtwachten zijn gedaan en of er reglementen zijn voor de nachtwacht. Een nachtwaker blijkt Oirschot wel te hebben, maar geen reglement.

Vermoedelijk wordt er meteen werk van gemaakt en op 3 Mei 1827 wordt er een uitgebreid reglement in de notulenboeken geschreven zodat onze klepperman precies weet wat zijn taken zijn, zijn plichten en zijn rechten.

Lees maar mee!

1. "Van half September tot half Maart alle uren kleppen en het uur uitroepen, en met een uur te beginnen het uur kleppen de gehele kom des dorps door van 's avonds 11 tot 's morgens 4 uren, en van half Maart tot half September tot en met 3 uren als hier voor". Dit lezende begrijp je waarschijnlijk de eerste zin van het liedje: "Klepperman van elleven, waar ga je zo laat naar toe". Duidelijk is ook dat de klepperman alleen in de kom van het dorp zijn ronde deed.
2. "Bij brand of bij andere toevallen in den nacht voorvallend zal hij dadelijk de maréchaussee daarvan kennis geven en in geval van brand bovendien de klep verkeerd slaan, de stormklok luiden, vervolgens de directeur der brandspuiten wakker maken, en bij het roepen van: "Brand" mede uitroepen den naam van den bewoner of gebruiker van het brandende pand". Nu begrijp ik waarom vroeger de huizen tot de grond toe afbrandden. Denk eens in : Eerst moet iemand komen zeggen dat er brand is, of de klepperman moet zelf op onderzoek uit. Dan moet hij de maréchaussee gaan roepen, die natuurlijk aan de andere kant van "tiirp" woont, thuis zijn klep gaan halen en heel "törp" rondkleppen. Terug naar de kerk om de stormklok te luiden (ik ga er gemakshalve vanuit dat de stormklok in de kerktoren hing), en dan ook nog de directeur van de brandspuiten wakker gaan maken die klaarblijkelijk door alle herrie heen geslapen is. Die spoedt zich vervolgens met zijn manschappen naar het brandspuithuisje (volgens de notulen tegen' de kerk aan) om de brandspuit te halen. Tegen die tijd is heel Oirschot bij de brand, behalve de klepperman en de brandweer. Die zeulen nog met hun brandspuit over de markt, omdat ze het paard dat de spuit eigenlijk moest trekken niet gevangen konden krijgen. Als ze ten lange leste bij de brand arriveren heeft de buurt de brand met emmers water geblust of is er geen redden meer aan; ook niet aan de belendende percelen.
3. "Hij zal zich zonder toestemming van het hoofd van het plaatselijk bestuur door niemand mogen laten vervangen".
4. "Hij zal hebben moeten bereikt den vollen ouderdom van 25 jaar, gehuwd of bij zijn familie inwonende, sterk van lichaamsgestel en van een onbesproken zedig gedrag".
5. "De uren die hij verplicht is zijne ronde te doen, zal hij de ingezetenen op deselver verzoek behoorlijk moeten wakker maken op het door hen bepaald uur".
6. "Hij zal des goedvindende een hond bij zich mogen hebben, doch den selven steeds aan eene touw of ketting moeten vasthouden".

7. "Hij zal des nachts bij zich moeten dragen een scherp geladen pistool, alzo hij gehouden is alle verdachte personen, hetzij vreemdelingen of inwoonders, aan te houden en voor den brigadier der maréchaussee te brengen".
8. "Wanneer hij vermeent dat er in eene herberg zich personen bevinden die daarin niet tehuis behoorden, zal hij daarvan de maréchaussee dadelijk verwittigen". De klepperman is niet alleen nachtwaker, daarnaast heeft hij ook nog een dagtaak, getuige de volgende regels.
9. "Het gemeentehuis waaronder wel nadrukkelijk de gevangenhokken begrepen zijn, zoo dikwijls schoonmaken als zulks door het hoofd van het gemeentebestuur zal worden gelast".
10. "De vuren - wanneer en waar het gevorderd wordt - aanmaken en den brand aanbrengen". Wat met deze regel bedoeld wordt weet ik niet zeker, maar ik vermoed dat hij de voorlopers van onze straatlantaarns aan moet steken. Dus misschien is hij lantaarnopsteker.
11. "De jaarlijkse op te doene voorraad van brandstoffen in de kelders of daar waar het hem zal worden aangewezen binnen - ,of opdragen".
12. "Bij aldien de veldwachter zich niet bij of op het gemeentehuis bevindt, zal hij moeten zorgen dat hij of iemand zijner bekwame huisgenoten present zijn om des gerequireerd (=verlangd of vereist) de boodschappen, die hem door enig lid van het gemeentebestuur zullen worden opgelegd, te verrigten".
13. "Des avonds, zoodra de torenklok negen uren zal geslagen hebben, zal hij verplicht zijn tenminste zeven minuten aanhoudend met het kleine, daartoe bestemde klokje, te luiden". Ik neem aan dat hiermee het angelusklokje bedoeld wordt. Het luiden 's morgens en 's middags van dat angelusklokje hoorde in de 18de eeuw tot de taak van de schoolmeester uit het dorp. Sinds 1803 werd het publiekelijk aanbesteed. En wie deed het in 1827 ?. Juist !, meester Somers, en later.... meester Terwinckel. De bekende roep : "Negen heit de klok de klok heit negen!!", die altijd aan de klepperman toegedicht worden, zijn duidelijk niet op de Oirschotse klepperman van toepassing, want hij moest de "het negen uur" luiden en niet roepen.
14. "Eenmaal 's weeks bij helder weder zal hij de deuren van het brandspuithuisje wagenwijd openzetten en van negen tot vier uren open laten ter verluchting der spuiten enz... Daarop als van mede 'n waakzaam oog houden".
15. "Wanneer de darmen enz. moeten worden gesmeerd of schoongemaakt zal hij daaraan de behulpzame handen moeten bieden". Wie nu denkt dat hij ook nog assistent-heelmeester is en de Oirschotse bevolking en bloc een darmspoeling krijgt, of dat hij slagersknecht is, moet ik vlug even uit de droom helpen. De darmen zijn de brandslangen en volgens mijn deskundige brandweerinformatant wordt die term in België nog gebruikt.
16. "Hij zal verplicht zijn op last van den burgemeester in de gemeente uit te roepen wat hem zal worden voorgeschreven; voor particulieren zal hij zulks zonder toestemming van den burgemeester niet vermogen te doen".
17. "Hij zal moeten uitvoeren de functiën van cipier, en de gevangenen voorzien van stroo tot ligging, kost en drank en verder verzorgen tegen zoodanige betaling als daarvoor van gouverneurswege is of zal worden bepaald".
18. "Voor de hierboven vermelde verrichtingen zal hij genieten een vast jaarlijks tractement van een honderd gulden en vrije inwoning".

Je ziet het; achter het beroep van klepperman ging beslist een duvelstoejager schuil. Voor zijn functie hebben ze tegenwoordig de helft van het gemeentepersoneel nodig, want behalve nachtdiender, wandelende wekker, lantaarnopsteker, klokkeluider en brandmelder moest hij ook nog voor cipier, omroeper, gemeentewerker en gemeentebode spelen. Ik vraag me af wanneer die man sliep.

In de tijd van dit reglement is een zekere Antony Vervoort klepperman. Zijn vader en voorganger was Jan Vervoort. Die leefde van 1755 tot 1822 en bij de burgerlijke stand staat hij ingeschreven als wachtmeester en nachtwaker. Hij (Jan) woonde onder het raadhuis en waarschijnlijk heeft hij van zijn functie een familiebedrijfje gemaakt. Na zijn overlijden hebben zijn vrouw (D. Meeuwis) en 2 zonen

het werk een tijdje voortgezet. Echter na de dood van één van die zoons werd de andere zoon, Antony, officieel benoemd als klepperman. We schrijven dan ondertussen 1830. Moeder houdt enkele functies onder haar hoede, zoals het schoonhouden van het raadhuis en het "negen uur" luiden 's avonds enz. Daarvoor krijgt zij de helft van het salaris en mag zij vrij blijven wonen onder het raadhuis. Hiermee zijn enkele taken voor de klepperman vervallen. Antony Vervoort staat bij de burgerlijke stand te boek als strodekker en nachtwacht. Verder moet hij degemeentebleek ingoede staat houden. In ruil daarvoor mag hij het gras houden.

Het schijnt toentertijd een gewoonte te zijn geweest dat de klepperman (en ook de klokkenist) met Nieuwjaar en Pasen de ronde deed om geld en eieren op te halen. In 1861 worden daar in de gemeenteraad opmerkingen over gemaakt, want de klepperman haalt wel voor 16 25 á 30 gulden op. Dat is een kwart jaarsalaris. Zoveel hoeft een eenvoudige nachtwaker nu ook weer niet te verdienen, dus wordt dit gebruik het jaar daarop van hogerhand afgeschaft. Als pleister op de wonde krijgt hij een opslag van f.10,-, zodat hij op een jaarsalaris uitkomt van f.110,-. Ter vergelijking: het jaarsalaris van de dorpsonderwijzer is in die tijd bijna f 800,.

In 1865 doet Antonij Vervoort nog even van zich spreken als hij verzoekt het avondluiden een uur te mogen vervroegen, en na enig gekissebis wordt dat toegestaan. In 1867 (hij is dan 67 jaar) krijgt hij op eigen verzoek ontslag als klepperman, maar hij blijft lantaarnopsteker en cipier, zodoende brokkelt er weer een stukje taak van de functie van klepperman af. Zijn opvolger blijft echter wel de lampen uitdoen. Voor die opvolger worden twee nieuwe kandidaten voorgedragen, n.l. Jan van Iersel en Jan Smeyers. Jan Smeyers is de "gelukkige", alhoewel tijdelijk voor een jaar.

Dus volgt er in 1868 een nieuwe sollicitatie. Nu is Christiaan Philipart ook gegadigde, maar Jan Smeyers wordt weer voor een jaar benoemd. In 1873 komt hij nog even in de boeken voor omdat zijn salaris voor het doven der lantaarns verhoogd wordt tot /12.50 en in 1881 krijgt hij op eigen verzoek eervol ontslag als klepperman. Het baantje schijnt in die tijd zeer gewild te zijn, want op de sollicitatie komen 7 liefhebbers af. Na stemming wordt Antony Meeuwis - die ook al schoenmaker en doodgraver is - benoemd. Het zal een lange staat van dienst worden voor Meeuwis. In 1906 krijgt hij van de gemeente, wegens zijn 25-jarig jubileum, een gratificatie van f.25, Toch schijnt het baantje uit de mode te raken. Als rond 1909 de klepperman het meestal laat afweten probeert de gemeenteraad het beroep nog even nieuw leven in te blazen door Meeuwis op zijn plichten te wijzen. In 1911 krijgt de klepperman zijn laatste opslag zodat hij eindigt met het riante jaarsalaris van f 125. In 1914 vraagt en krijgt hij zijn ontslag. Men besluit geen nieuwe meer te benoemen. De officiële tekst luidt als volgt:

Besloten:

1. Aan A. Meeuwis, nachtwaker en lantaarnuitdover alhier, met ingang van 1 Januari a.s. eervol ontslag uit zijne betrekking te verlenen.
2. Aan A.Meeuwis een gratificatie van f.33, per jaar te verlenen.
3. De betrekking van nachtwaker niet meer aan te vullen.
4. Als lantaarnuitdover te benoemen Jacobus van Kollenburg op een salaris van f. 30 per jaar.

En hiermee valt het doek over het beroep van klepperman. Wat nog wel over blijft is de functie van dorpsomroeper die in de volksmond klepperman blijft heten. Ik vermoed dat in 1914 Jantje van Esch die taak op zich genomen heeft. Zover ik kan nagaan heeft hij daarbij geen klep meer gebruikt maar een soort gong. Zijn opvolger moet Sjef Smeets (Tuuj) geweest zijn. Bij zijn dood heeft zijn familie die gong in moeten leveren op het gemeentehuis. Een zekere J. Hendriks is ook nog genoemd als omroeper, maar zijn familie heeft dat niet kunnen bevestigen.

Na alle gegevens die ik over de klepperman heb gevonden blijven er voor mij toch nog veel vragen over, zoals:

- Waarom moesten de mensen 's nachts wakker geklept worden om te weten hoe laat het was?
- Wat is de klep verkeerd slaan?
- Wanneer is er een uurwerk op de kerktoren gekomen, zodat de mensen zelf konden zien hoe laat het was?

Kortom; Ik zal nog eens terug moeten naar het archief.

Informatie:

1. Streekarchief, Gemeentenotulen
2. E. Meys: "Van klapwaker tot eerstevrouwelijke agente"

Tijdvak	Datum	Pagina
Jrg. 04 1997-01	2021-03-29	11/18

3. W. Doyen, Gem. archivaris Boxtel.

Cl. v. Esch - v.Hout.

5. Reacties

Clari van Esch vraagt in haar artikel Brabant ----200---- Oirschot in het vorige nummer de juiste betekenis van "de pegel stellen" (blz 19). De heer J. Smetsers (Vessem) heeft "De Brabantse spreekwoorden" van H. Mandos er op nageslagen en vond de volgende omschrijving:

Pegel:

Op de peikel af laoie.

Op de pegel afladen.

Zoveel laden dat een paard de vracht nauwelijks kan trekken. (Pegel = ijzeren pin of maatstreep die aangeeft tot hoever men moet laden of inschenken).

In het Middelnederlandsch Handwoordenboek van J. Verdam lezen we onder andere:

Pegel, peil(e):

1. maat voor drinkwaren

4. graad van sterkte bij het brouwen, peil

Op bladzijde 24 van hetzelfde artikel vraagt de schrijfster zich af of het bekendmaken van het dorpsnieuws of verordeningen 's-zondags op een vaste plaats en vast tijdstip plaatsvond.

De heer Smetsers weet hierover:

"In 1952 werd ik als gemeente-ambtenaar benoemd in Erp. In die tijd stond de eerste ambtenaar elke zondagmorgen na de laatste H. Mis op het bordes van het gemeentehuis. Tegenover en naast het gemeentehuis was een café. Er waren dus nogal wat toehoorders. Ook de bezoekers van de laatste H. Mis bleven wachten op "het nieuws". Op de eerste plaats werden de namen van de paartjes afgelezen, die in die week gingen trouwen. Verder allerlei berichten, zgn. "advertenties". Bij de ambtenaar konden "advertenties" worden opgegeven. Naar ik meen waren de kosten 25 ct. Van alles en nog wat werd te koop aangeboden, maar meestal toch wel vee. In 1953 of 1954 is het gebruik afgeschaft".

6. Tussen gerei en gerief

Al lopende en kijkende in het museum De Vier Quartieren komt men in het tweede vertrek, waar een grote verscheidenheid aan voorwerpen ondergebracht zijn die met volksdevotie te maken hebben. Zo liggen en hangen er ondermeer in een vitrine tientallen wijwatervaatjes. Welke betekenis en functie hebben ze in de volksdevotie gehad?

Het wijden van water behoort tot een van de oudste kerkelijke gebruiken. Het gebruik van gewijd water is een symbool van geestelijke reiniging. Vanaf de tiende eeuw namen christenen vanuit de kerk gewijd water mee naar huis om daarmee het eigen huis, de velden en het vee te zegenen en zodoende te beschermen, vooral bij noodweer. Vele van ons weten nog wel hoe er vroeger, als er onweer dreigde, met een kommetje wijwater en een palmtakje door en rond het huis gelopen werd. Meestal door de moeder van het gezin. Al biddend en wijwater sprenkelend hoopte men het (vooral bij boerderijen niet denkbeeldige) gevaar van blikseminslag af te wenden.

Voor het bewaren van dat gewijde water werden kannetjes en bakjes gemaakt in allerlei vormen en van allerhande materialen zoals koper, tin, glas, porcelein en aardewerk. Bekende merken van wijwaterbakjes zijn ondermeer "P.Regout, Maastricht" en "Terraco, Beisel". Voor de meeste oudere mensen is het wijwaterbakje of vaatje zeker geen onbekend voorwerp. Immers in ieder huis was er minstens één aanwezig en als het even kon hing er op iedere slaapkamer wel één naast deur of bed.

Men vulde niet alleen het wijwatervaatje met gewijd water, waarin men de vingers doopte om daarna eerbiedig een kruisje te maken, maar het was ook gebruikelijk om achter het kruis of engeltje, dat het wijwaterbakje bekroonde, een palmtakje te steken.

Bijna iedereen had vroeger in "den hof" een palmbos staan, of beter gezegd een buxusstruik, en op palmzondag ging iemand van het gezin met een bosje palm naar de kerk, alwaar de pastoor er zijn zegen over gaf. In de loop van de zondagmiddag ging dan de boer of zijn vrouw met die palm naar het opschietende koren en werd "de rog gepalmd". Hiervoor werd er op iedere hoek van het perceel een palmtakje in de grond gestoken en even gebeden om de zegen over het opgroeiende koren af te smeken. De rest van de palm werd bewaard voor andere gelegenheden in de loop van het jaar.

Zo begeleidde het palmtakje met wijwater de mens ook op het einde van zijn levenspad. Het was immers een onmisbaar attribuut als de pastoor de laatste sacramenten kwam toedienen.

En als laatste gebruik; telkens bij het binnengaan en verlaten van de kerk werd men geacht een kruisteken met wijwater te maken.

De laatste jaren zijn de wijwatervaatjes in de gezinnen bijna niet meer in gebruik. Nu vormen ze een zeer geliefd verzamelartikel dat niet makkelijk verkrijgbaar is. Hoewel nog niet heel oud, zijn ze wel mooi. In België worden ze nog gemaakt.

Bij De Vier Quartieren springt één exemplaar in het oog; een prachtige oude klok met aan de onderkant een wijwaterbakje. Deze heeft vroeger in een sacristie gehangen ten gerieve van de pastoor. Onder het maken van een kruisje kon hij dan meteen zien hoe laat het was. Deze keer maar één gezegde:

'ne goeie pestoor zegent z'n eigen 't örst.

Luus

7. Het beeld van de Schilder

Visie van de Oirschottenaar J. van Hersel op de 'mens' Kruijsen.

Het beeld dat ik heb van de schilder Jan Kruijsen in onze buurt is 'n beeld door kinderogen gevormd. Noem dit dan ook gerust: 'n geschreven kindertekening.

Maar dit beeld is in mij levend gebleven, nog voordat ik van deze feestelijkheden hoorde, dacht ik nog aan hem.

Ik dacht van mezelf 'je bent net als Jan Kruijsen'. Nu zou zoiets van hoogmoed getuigen! Maar toen was het slechts een punt van gelijken, en nog is het dat.

Namelijk dit: ik zit hier als missionaris en enige Europeaan temidden van een overwegend Islamitische bevolking. En wanneer er mensen langs mijn huis komen, dan hoor ik in allerhande talen dat de een zegt:

'daar, daar woont 'n Pendeta' (naam hier voor Katholiek Priester). En dan zegt de ander: 'oöhe'. Een Internationale, over heel de wereld zelfde klank, want woord is het niet, met een onbegrensde betekenis.

Wanneer vroeger thuis mensen langs kwamen dan hoorde ik ook vaak dat de een, wijzend naar de woning van Jan Kruijsen, zei: 'Daar woont een kunstschilder' en dan zei de ander ook: 'oöhe'. Ook hij moet dat vaak hebben gehoord. Die klank had iets van: niet begrijpen, vreemd, eigenaardig, 'arrig'. En degene van wie men dit zegt is dan: een arrige. Ook hier!

De schilder Jan Kruijsen was geaccepteerd in onze buurt. We waren trots op zo'n buurman. Maar begrijpen deden we hem niet.

Ons treft hiervoor geen blaam, hij deelde het lot van vele kunstenaars: hun tijd begreep hen niet. Was onze buurt dan voor zo'n kunstschilder niet rijp, geschikt voor zo'n kunstenaar was zij wel! Want wat lag daar, een 50 jaar geleden, nog een stuk oer-Brabantse Kempen; daar tussen den Oirschotsen toren en de Kapel van den Heiligen Eik. Onvergetelijk schoon! Die akkers tegen het dorp, de schilderachtige Boterwijksestraat, de Kapel-pad en Berkendijk, geflankeerd door weiden met heggen en wallen omrand; en dat ging over in het Groene Woud, met daarin de Kapel van den Heiligen Eik; en dan als grens die schone kronkelende stroom van de Beerse. Leefde nog wild en zongen de vogels; en de mens, hij werkte en zwoegde er de eeuwen door, en sprak er tot God en de natuur. Zo'n buurt vroeg om een Schilder! En zij heeft hem gekregen. Een grote. Een aan haar schoonheid gepast.

Is het een voorrecht in zo'n buurt te zijn geboren en getogen; er als kunstenaar te wonen en werken moet geweest zijn: leven in een paradijs.

Ik kan me Jan Kruijsen dan ook alleen maar herinneren als: een mens, die altijd goeie zin had. Of je hem tegenkwam op de kerkpad, gekleed in zijn wapperende keep, of je zag hem schilderen, onafscheidelijk met zijn prachtige pijp, hij had altijd goede zin.

Als jeugd hadden ook wij veel met Jan Kruijsen op. Als hij stond te schilderen in de buurt dan waren we erbij. Wij genoten ervan, maar hij dronk die schoonheid met teugen. Nu was het eerlijk gezegd wel niet vanwege een sluimerende kunst dat we erbij stonden; figuurlijk zaten we niet aan de voeten van de meester! Het was meestal pas op het laatst dat we kwamen, als hij bijna klaar was. Want we mochten dan de verfdoo's en ezel dragen. En ook dat was niet uit eerbied voor de kunst. Maar mevrouw Kruijsen beloofde dit royaal met koek en toffee! Op een keer, ik weet nog de plaats, hadden we ons verkeken; dachten dat hij bijna klaar was. Maar het duurde langer dan we hadden gedacht. En terwijl de schilder zijn kunststuk voltooide, vochten wij 'n ruzie uit, en een klomp vloog langs het doek tegen de schilder. Het pleit toch voor een zekere eerbied voor kunst, dat we toen dit incident namen als 'n reden onze vechtpartij te schoren. Na afloop droegen wij de verfdoo's en ezel; en de Kunstschilder volgde; in één hand een kunststuk voor eeuwen, in de andere hand een klomp, een lage klomp met een riempje. Hij moet toen aan de tijd van Breughel hebben gedacht!

Zijn atelier maakte op mij altijd een mysterieuze indruk. Het had geen ramen, alleen een groot bovenlicht in het dak. De schilderstukken hinger er drie vier rijen boven elkaar. In een hoek zat de schilder. Maar het waren die koppen die me bang maakten. Je had het gevoel of je van alle kanten bekeken werd. Het waren er veel die ik wel kende, oude mensen uit de buurt; maar er waren ook vreemden bij, deftig volk, je kon dat zien. Veel kwamen we daar niet in. Als groep een paar keer per

jaar. Want we gingen altijd met ons rapport naar Jan Kruijzen. Onze klompen stonden dan aan de deur en vol eerbied stapten we het heiligdom binnen.

`Mijnheer Kruijzen, we komen ons rapport laten zien'. Nu waren onze punten, in ieder geval de mijne, wel zo dat een kunstenaar de toekomst voor de kunst somber moet hebben gezien. Maar ter ere van onze intellectuele vorderingen speelde hij toch steeds een stukje op de piano. Mevrouw Kruijzen haalde intussen de snoeptrommel. En onnodig te zeggen dat het daarom begonnen was. Maar toch, om weer eens in het atelier geweest te zijn dat zat er ook achter; dat had iets geheimzinnigs, dat trok.

Hij kwam wel `ns bij ons thuis. En dan stond hij altijd. Ik kan me niet herinneren dat hij op 'n stoel zat. Hij stond in den herd en praatte druk gebarend. Hij was een redenaar leek me. Op 'n keer vertelde hij zo: 'Ik word honderd jaar'. We vonden dat 'arrig zeggen'. We begrepen het niet! Kunstenaars sterven niet!

Nu ik van deze tentoonstelling hoor, voel ik, dat ik iets mis. Wat zou ik die willen zien! Al die schoon-ouwen mensen uit de buurt, zij zullen weer leven. Wat heeft hij hen prachtig geschilderd, met hun rimpels en groeven en kloven in hun handen. Die karren, ze zullen weer dokkelen in de straat; en daaronder de rosdoek, die schommelt op de langzame gang van het trekkend paard. Die oude boerderijen, door oorlog en branden vernield, maar door de schilder in hun schoonheid bewaard; zij zullen er weer staan, met daarachter hun bogaard en er langs 'n paard in de wei.

Uit die oude schuren zal weerklinken die driftige slag van dorsende vlegels, gedempt door het dak tot de grond. Zijn zelfportret zal er leven, en blij zal hij dit alles weer zien, zoals hij het zag toen hij nog leefde. Kunstenaars sterven niet!

U, zijn kinderen, van harte gefeliciteerd met dit feest van uw vader. Zijn wij terecht trots zo'n buurman te hebben gehad; hoeveel te meer gij zo'n vader.

Pater J. van Hersel Saluesi, R.I.

PS

Ter gelegenheid van het feit dat in 1974 herdacht werd dat Jan Kruijzen 100 jaar geleden geboren werd (Jan leefde van 1874 tot 1938), werden in september 1974 op vier plaatsen in Oirschot exposities gehouden van zijn werken. Pater Jan v.Hersel, die de schilder in zijn jeugd goed gekend had, schreef ter gelegenheid van deze herdenking deze brief (gepubliceerd in `Streekbelangen'). Wij vonden het wel aardig, nu er een prachtig Kruijzen-museum tot stand gekomen is, deze brief nogmaals in herinnering te brengen.

8. Wereldlijk Oirschot

Zo nu en dan grijp je nog weer eens terug naar boeken of boekjes uit vroeger jaren. Zo kwam ik laatst weer eens te lezen in het boekje, door de Heemkundekring uitgegeven ter gelegenheid van het werkkamp in het jaar 1966.

Het artikel van archivaris W. Klaassen over Wereldlijk Oirschot vond ik wel interessant om het nog eens naar voren te halen.

Het tweede artikel van zijn hand "Kerkelijk Oirschot" sluit hier op aan. Met toestemming van het Streekarchief (Zie reactie volgend nummer) neem ik het dan hier over. H. S.

Oirschot was reeds ten tijde van Karel de Grote een plaats van betekenis in de oude Brabantse Kempen. De Benediktijn St. Odulphus was er omstreeks 805 pastoor. In de 13e eeuw was het een belangrijke heerlijkheid, het persoonlijk bezit van de hertogen van Brabant. Het werd later een vrijheid, d.w.z. een gebied, dat onttrokken werd aan het hertogelijk recht en gebracht onder geprivilegieerd recht. Maar de halve heerlijkheid werd wederom ingelost, zodat de hertog van Brabant en de heer van Oirschot in de heerlijke rechten deelden. In elk geval zullen de hertogen en hun families herhaaldelijk te Oirschot verblijf hebben gehouden en met dezen vele notabelen.

Oirschot werd reeds vroeg de hoofdplaats van het kwartier Kempenland. Pas heel laat heeft het deze prioriteit aan Eindhoven moeten afstaan.

In 1188 werd Oirschot door de hertog van Gelder praktisch geheel platgebrand. Maar met vlijt en verknochtheid aan de Oirschotse grond werd aan het herstel gewerkt.

In 1510 telde men 659 huizen, hetgeen dus een raming van het toenmalige aantal inwoners toelaat. In deze tijd moest Oirschot bovendien 219 mannen leveren, die per jaar één dag aan de fortificaties van 'sHertogenbosch dienden te werken. Na de verovering van deze stad in 1629 kwam ook Oirschot onder de nieuwe regeerders en onderging de "zegeningen" van het bestuur der Hoogmogenden. De kwartiers-vergaderingen van de Meijerij werden gedurende de Generaliteit alhier (op het raadhuis) gehouden.

In 1832 telde Oirschot 3789 zielen. Het omvatte toen behalve de plaats Oirschot de gehuchten Hedel, Kerkhof (dit was de omgeving van de Markt), Notel, Oudenhoven, Spoordonk en Straten.

De oude schoonheid is hier voor een groot deel door de eeuwen heen bewaard gebleven. Oirschot heeft een der mooiste marktpleinen van geheel Noord-Brabant, waar de vijf vrije jaarmarkten en de wekelijkse markten werden gehouden. Met de alles overstralende majestueuze schoonheid van zijn kapittelkerk, 't schone oude raadhuis met zijn trapgevels, de aloude Mariakapel (thans Nederlands Hervormde Kerk) op het Vrijthof, de fraaie markt met oude geveltjes en andere bezienswaardigheden ademt Oirschot als een oase in ons atoomtijdperk gelukkig nog de sfeer van de (niet donkere, maar lichtende) middeleeuwen.

W. Klaassen.

9. Kerkelijk Oirschot

Oirschot is een der oudste dochters in het bisdom 's-Hertogenbosch. St. Odulphus O.S.B., die in de tweede helft van de achtste eeuw te Oirschot (toenmalig gehucht Best) werd geboren, was hier omstreeks 805 de eerste pastoor.

Van de negende tot en met de twaalfde eeuw waren de pastoors te Oirschot vermoedelijk Benediktijner-monniken van de abdij St. Truiden. Nog in 1257 bestond er n.l. te Oirschot cijnsplichtigheid ten aanzien van deze abdij. De kerk van Oirschot was dus nog van haar afhankelijk.

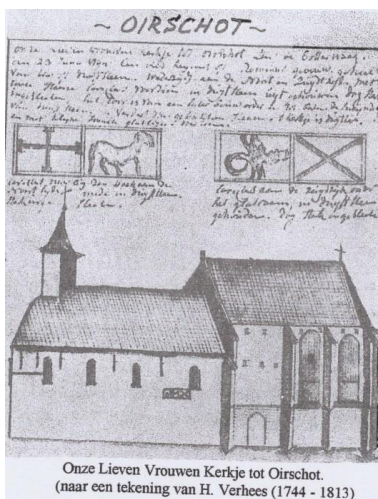
In het begin der 13e eeuw werd door Hendrik T van Brabant in vereniging met een ridder Daniël sr., heer van Oirschot, het kapittel van Oirschot gesticht (volgens anderen moet de stichter Hertog Jan I geweest zijn, red.). Dit kapittel, in 1283 door de bisschop van Luik bekrachtigd, heeft tot het midden der 16e eeuw bestaan, en verzorgde te Oirschot de kerkelijke diensten en het parochiewerk.

In 1293 moet er te Oirschot ook al een kapittelschool hebben bestaan. In de kapittelstatuten van genoemd jaar wordt er n.l. gesproken van niet geëmancipeerde knapen-kanunniken. De kapittelschool was in twee afdelingen gesplitst: één voor het lager en één voor het voorbereidend hoger onderwijs. De laatste afdeling leidde de jonge klerus op in "grammaticalibus et politioribus litteris". Johannes Menhert was de eerste leider van deze school. Daar de parochiescholen domaniaal bezit waren van de hertogen van Brabant, werden de schoolhoofden of "scholasters" door de hertogen benoemd. Later werd dit benoemingsrecht aan het kapittel overgedragen.

De koster stond in het middeleeuwse parochieleven van Oirschot in hoog aanzien. Hij was clericus, vaak een priester en gewoonlijk was hij ook kanunnik. De kosterij was hier tot 1435 een soort zelfstandigheid, waarbij de koster de volle vruchten van zijn beneficie kon plukken. In genoemd jaar echter werd de kosterij bij de "kerkfabriek" ingelijfd, dit op verzoek van het kapittel, daar men voor het onderhoud van de kerk niet meer over voldoende middelen beschikte. De koster kreeg van toen af een salaris, dat hem door de "kerkfabriek" uit de opbrengsten van de kosterij werd betaald.

De reformatie heeft te Oirschot aanvankelijk meer invloed kunnen krijgen dan elders in het Brabantse land, maar deze was niet van blijvende aard. De hoogmogenden konfiskeerden kerken en gestichten en hieven op de tiendinkomens van het kapittel, kerk en kapellen te Oirschot een belasting. Toen de betaling hiervan op zich liet wachten, werden de deken van het kapittel Adriaan Baecx en zijn kanunnik Gregorius Tuleman in september 1635 gearresteerd en naar den Bosch overgebracht. Aldaar werden zij in de herberg "In de Zwaan" aan de Pensmarkt door minderwaardig soldatengepeupel streng bewaakt. De waard berekende voor de heren f 15.= per dag per persoon.

Pas na een jaar gevangenschap en wel na borgstelling door notabelen uit Oirschot en kontante betaling van alle kosten werden de geestelijken vrijgelaten. Het was inderdaad zoals Mosmans zegt, voor de katholieke Brabanders van de 17e eeuw "geneuchtelijk" leven onder het "zacht" en "welwillend" bestuur der Hoogmogenden. Ondanks deze sterke druk van buitenaf bleef de overgrote meerderheid van de Oirschotse bevolking katholiek.

In 1799 na één jaar onderhandelen tussen de katholieke en reformatorische kerkbesturen en bemiddeling van de municipaliteit werd de kapittelkerk aan de katholieken teruggegeven. De oude Mariakapel werd voor de reformatorische eredienst bestemd. De protestantse minderheid werd met gelijke burgerrechten in broederschap aanvaard.

archivaris W. Klaasen.

Bron: Uitgave Brabants Heem ter gelegenheid van het heemkunde werkkamp in 1966 in Oirschot.

10. Eigen aardigheidjes

Gemeentenotulen juni 1828

Het zal niemand geoorloofd zijn van wild gevogelte eieren of jonge uit te halen, noch bij zich te hebben, als moettende de vermenigvuldiging der rupsen hoofdzakelijk aan het misbruik dier uithaling worden toegeschreven. Het zal echter aan het hoofd van het gemeentebestuur vrijstaan het uithalen van schadelijke gevogelte toe te staan. De ouders en de over kinderen opzigt hebbende personen zijn voor de overtredingen door hunne of aan hun opzigt toevertrouwde kinderen gepleegd, de aansprakelijken, zo ten aanzien van de hierin te bepalen geldboete als gevangenisstraf.

gemeentenotulen 7-6-1825

De schout en van Heck (raadslid) worden gecommiteerd om bij de keuring der springstieren present te zijn, het springloon te regelen en de premies naargelang der stieren toe te kennen.

Wordende Rogier van Kollenburg benoemd als deskundige tot het doen der keuringen, die daarvoor uit het fonds der premies zal genieten één gulden.